

RAZPRAVE

Johannes Gießauf

Azijski barbar. Iskanje sledi v srednjem veku

»Turki, ljudstvo iz Turkestana, so kljub svojemu več kot tristoletnemu bivanju v Evropi temu delu sveta še vedno tuji. /.../ Koliko umetniških del je bilo uničenih zaradi teh nevednežev! Koliko stvari, ki jih ne bo nikoli več mogoče obnoviti, je propadlo zaradi njih. Njihova država je velika ječa za vse Evropejce, ki živijo v njej; propadla bo, ko bo prišel njen čas. Le kaj naj počnejo popolni tujci, ki še po več tisočletjih hočejo biti azijski barbari, le kaj naj počnejo v Evropi?«

V prvem trenutku bi lahko pomislili, da slišimo glas iz trenutnih razprav v EU, ki jih najbrž še ne bo tako kmalu konec. Toda citirane vrstice ne izvirajo iz listine temeljnih načel kakšne populistične skupine naših dni, temveč izpod peresa v evropski duhovni zgodovini vsekakor vplivnega filozofa. V poglavju *Tuja ljudstva v Evropi* Johann Gottfried Herder bralcu svojih *Ideje k filozofiji zgodovine človeštva* ob koncu 18. stoletja pokaže svojo predstavo o tujcih (kot sovražnikih).¹ Svojega zavračanja mešanja »Evropejcev« s »Turki« ne utemeljuje niti z religijo niti z etničnimi razlogi; vzrok, da so Turki na evropskih kulturnih tleh nezaželeni tujci, je po njegovem mnenju njihova očitna nesposobnost za asimilacijo z višjo kulturo.² Toda Turki za Herderja niso edini in prvi predstavniki za integracijo nesposobne vrste ljudi. So zgolj najmlajša in v njegovem (samo v njegovem?) času najbolj aktualna pojavnost oblika večnih divjakov iz azijskih širjav. Za Evropejce, še zlasti pa za Nemce, je tako po Herderju zgodovinska dolžnost, da se temu barbarstvu postavijo po robu: *»V čast mu je bilo [= nemškemu ljudstvu], da se je tudi barbarom, ki so vdiralali pozneje, zoperstavilo kot pleme, ki se zna braniti in ob katerem se je zlomil divji bes Hunov, Madžarov, Mongolov [sic!] in Turkov.«*³ Pri tem je impresivna Herderjeva tako rekoč naravoslovna klasifikacija očitno globoko v evropsko dušo – karkoli si že smemo predstavljati pod tem – vtisnjenih predstav o tujcih kot sovražnikih. Povsem naraven dvom o drugem/drugih se pri njem zgosti zlasti v navedbi očitnih glavnih povzročiteljev kolektivnih strahov, k učinku katerih sam prispeva zgolj nekaj klasičnih stereotipov. Koreninam in uporabi predstav, h katerim se ljudje ob soočenju z nevarnostjo z

¹ Johann Gottfried Herder, *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* [1784–1791] herausgegeben von Martin Bollacher (= Johann Gottfried Herder: Werke in zehn Bänden 6). Frankfurt am Main 1989, IV, 16, V, str. 701 in sledeča.

² Prim. ob tem Jürgen Osterhammel, *Die Entzauberung Asiens. Europa und die asiatischen Reiche im 18. Jahrhundert*. München 1998, str. 48 in sledeča.

³ Herder, *Ideen* (kot op. 1) IV, 16, III, str. 695 in sledeča. Madžari so bili edino ljudstvo iz te skupine, ki je bilo po obdobju divjanja v Evropi *»končno, deloma zaradi kuge, deloma zaradi najstrahotnejših porazov,«* ukročeno, pokristjanjeno in *»njihova Madžarska je celo postala apostolska država.«* Da je Madžarska s tem lahko postala del Evrope, Herder argumentira takole: *»Zdaj [Madžari] pod Slovani, Nemci, Vlahi in drugimi ljudstvi predstavljajo manjši del prebivalstva in čez stoletja bo morda njihov jezik komaj še mogoče najti.«* Prav tam IV, 16, II, str. 688.

Vzhoda vedno znova zatekajo, je posvečeno iskanje sledi v nadaljevanju.⁴ Zaradi omejenih možnosti vnaprej danega okvira nudi *crème de la crème* azijskih barbarov, ki jih je Herder združil v nekakšno vrsto, za to iskanje preizkušeno izhodišče.

Razlogov za to, da prav navedena ljudstva v teku zgodovine najdemo v najnižjem predalu fundusa stereotipov, je več. Njihova bistvena skupna značilnost je bila, da so izvirali iz – gledano z evropskega vidika – negostoljubnih področij severovzhoda, ki so bila v skladu s tradicijo antične geografije in etnografije uvrščena pod termin *Skitija*.⁵ Pri tem so se antične podnebne teorije o naravno pogojenem divjaštvu prebivalcev teh področij⁶ spojile z zaničevanjem pastirskonomadske kulture, ki je bila prvoten način življenja večine ljudstev, ki so jih imeli za Skite oziroma njihove potomce.⁷ Kot predstavniki vse od Herodota večinoma

⁴ O temeljni problematiki dojemanja tujega/tujcev in o problemskem polju »stereotipi« prim. Stereotypenvorstellungen im Alltagsleben. Beiträge zum Themenkreis Fremdbilder – Selbstbilder – Identität. Festschrift für Georg R. Schroubek, ur. Helge Gerdts (= Münchner Beiträge zur Volkskunde 8). München 1988; Orfried Schaffter (ur.), Das Fremde: Erfahrungsmöglichkeiten zwischen Faszination und Bedrohung. Opladen 1991; Christoph Lüth/Rudolf W. Keck/Erhard Wiersing (ur.), Der Umgang mit dem Fremden in der Vormoderne. Studien zur Akkulturation in bildungshistorischer Sicht (= Beiträge zur Historischen Bildungsforschung 17). Köln-Weimar-Wien 1997; Franz K. Stanzel, Europäer. Ein imagologischer Essay. Heidelberg ²1998; Johannes Giebauf, Bilder und Topoi vom eurasischen Steppennomaden im Spiegel der spätantiken und mittelalterlichen Geschichtsquellen des lateinischen Westens. Phil. Diss. Graz 2000; L'Etranger au moyen âge. XXXe Congrès de la S.H.M.E.S. Göttingen 1999 (= Société des Historiens Médiévistes de l'Enseignement Supérieur Public, série histoire ancienne et médiévale 61). Paris 2000; Volker Scior, Das Eigene und das Fremde. Identität und Fremdheit in den Chroniken Adams von Bremen, Helmolds von Bosau und Arnolds von Lübeck (= Orbis mediaevalis Vorstellungswelten des Mittelalters 4). Berlin 2002, str. 9–28.

⁵ Skitija je bila pogosto amorfna tvorba, domovina najbolj divjih med vsemi barbari – Skitov in vseh njihovih potomcev. Smernico za konkretne geografske predstave je v zahodni literaturi srednjega veka določil Izidor iz Seville v svojih Etymologiae XIV, 3, 31–32 (= Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive Originum Libri XX recognovit brevique adnotatione critica instruxit W. M. Lindsay. 2 zv. Oxford 1911, I, str. 117 in sledeča): *Scythia sicut et Gothia a Magog filio Iaphet fertur cognominata. Cuius terra olim ingens fuit; nam ab oriente India, a septentrione per paludes Maeotides inter Danubium et Oceanum usque ad Germaniae fines porrigebatur. Postea vero minor effecta, a dextra orientis parte qua Oceanus Sericus tenditur usque ad mare Caspium, quod est ad occasum; dehinc a meridie usque ad Caucasi iugum deducta est, cui subiacet Hyrcania ab occasu habens pariter gentes multas, propter terrarum infecunditatem late vagantes. Ex quibus quaedam agros incolunt, quaedam portentuosae ac truces carnis humanis et eorum sanguine vivunt.* Zgoščen pregled geografskega okvira »Skitije« in vseh njegovih implikacij od pozne antike do konca 13. stoletja nazadnje pri Christa Petschko, Experientia und auctoritas in der Geographie des Roger Bacon. Phil. Diss. Graz 1999, str. 38–42.

⁶ Prim. o tem Dieter Timpe: Entdeckungsgeschichte. V: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 7 (1988), str. 307–91, tukaj str. 342 in sledeča, 376–87; Stanzel, Europäer (kot op. 4), str. 28–32; Waldemar Zachariasiewicz, Klimatheorie und Nationalcharakter auf der »Völkertafel«. V: Franz K. Stanzel (ur.), Europäischer Völkerspigel. Imagologisch-ethnographische Studien zu den Völkertafeln des frühen 18. Jahrhunderts, Heidelberg 1999, str. 119–37; Giebauf, Bilder (kot op. 4), str. 15–17.

⁷ Prim. izčrpen pregled ustreznih antičnih in poznoantičnih virov pri Yves Albert Dauge, Le barbare. Recherches sur la conception romaine de la barbarie et de la civilisation (= Collection Latomus 176), Brussel 1981, str. 620–26; Brent D. Shaw, »Eaters of Flesh, Drinkers of Milk«: The Ancient Mediterranean Ideology of the Pastoral Nomad. V: Ancient Society 13/14 (1982/83), str. 5–31. To občutje prepričljivo podčrta Evzebij iz Cezareje: Eusebius von Caesarea, Kirchengeschichte. Herausgegeben und eingeleitet von Heinrich Kraft, Übersetzung von Philipp Haeuser (1932). Darmstadt ⁴1997, I, 19, str. 88, ki ljudstva iz časa pred vesoljnim potopom opisuje kot utelešenje nomadstva in barbarstva: *Njegovi [= Adamovi] potomci, ki so naseljevali vso našo zemljo, so /.../ postali še veliko slabši ter so prevzeli živalsko naravo in neznosen način življenja. Da, niti pomislili niso na mesta in države, na umetnost in znanost. Zakonov in pravnih statutov, kreposti in filozofije niso poznali niti po imenu. Kot nomadi so živeli tako kakor divjaki in barbari v puščavi. Ker so s preobilico zlobe, ki so jo izbrali po svoji volji, uničili naravno razumsko stanje in pametno, nežno kal človeškega srca, so se popolnoma predali vsem mogočim gnusnostim in tako drug drugega uničevali, pobijali, bili občasno ljudožerci ...*

šablonsko opisanega »sindroma centralnoazijske kulture«⁸ so se odlikovali še po eni, posebej zaničevani lastnosti – bili so zvijačni, zahrbtni, a izredno uspešni konjeniki. S svojimi okretimi konji in prebojnim refleksnim lokom kot glavnim orožjem so nasprotnike iz stalno naseljenih kultur vojaško prekašali in bili zanje odvrtni.⁹ Prav v latinskih virih je nomad, še prav posebej konjeniški, nastopal kot popolna antiteza civilizacije in bil deležen ustreznega spoštovanja. Kot utelešenje najbolj tujega in s tem tudi najbolj strašljivega barbara je s svojimi konjeniškonomadskimi značilnostmi predstavljal tako rekoč najnižjo točko človeške eksistence.¹⁰

Če so neznani nasprotniki, ki so vstopili v spoznavni horizont Evropejcev, izpolnjevali eno ali več nakazanih lastnosti, je bilo za njihovo umestitev v evropsko predstavo o svetu najenostavneje, če se je človek zatekel k stereotipom, ki so bili razviti in ki so se obnesli v preteklosti. K avtoritativnim virom iz preteklih časov so se ljudje običajno obračali tudi, ko so za vsiljivce iskali ime. Danes je lahko temu ustrezno težko razvozlati, koga ima kakšen poznoantični ali srednjeveški pisec pravzaprav v mislih, ko govori o Skitih, Hunih ali Turkih. Tujcev s tem namreč navadno niso etnično uvrstili v skladu z modernimi predstavami, ampak je ime, ki so jim ga dali, vsebovalo kar cel katalog lastnosti in je tako povedalo, na katerem mestu v galeriji ljudstev je že visela slika teh zgolj domnevnih novincev. Najbolj značilno med tovrstnimi etnonimi je za vire v grščini ostalo ime »Skiti«, ki je že od Herodotovih dni praviloma označevalo konjeniške nomade, ki so prišli iz azijskih step. Od pozne antike so bizantinski pisci vse bolj uporabljali tudi pojem »Turki«, čeprav so Turki veljali za pleme Hunov in s tem za potomce Skitov.¹¹ Skladno s tem so Madžari v bizantinskih in tudi muslimanskih virih pogosto navedeni kot »Turki«.¹² Na latinskem Zahodu je, nasprotno, »skitskim« Hunom uspelo, da so postali kar odločilno vrstno ime; z njim so bili, denimo, mišljeni Avari in Madžari, kajti za svoje sodobnike so bili ti po poreklu, vojskovanju in kulturi azijski

⁸ Osnovo za številne poznejše opise konjeniškonomadskih ljudstev je prispevalo Herodotovo poglavje o Skitih: Herodot IV, 46 (=Historien. Griechisch-deutsch herausgegeben von Josef Feix. 2 zv. München 1963, tukaj I, str. 537): *Velika prednost je v tem, da jim [= Skitom] nihče, ki gre v vojno proti njim, ne more ubežati in jih nihče ne more prijeti, če se ne pustijo najti. Ljudje, ki si niso postavili niti mest niti obzidij, ki svoja bivališča vozijo s seboj ter imajo vse lokostrelce na konjih, ki ne živijo od poljedelstva, temveč od živinoreje, njihovo domovanje pa je na vozu – le kako bi takšno ljudstvo ne bilo nepremagljivo in bi ga ne bilo težko ujeti?* O terminu »sindrom centralnoazijske kulture« prim. v splošnem Káthe Uray-Köhalmi, *Das zentralasiatische Kultursyndrom*. V: Walther Heissig/Claudius C. Müller (ur.), *Die Mongolen*. Innsbruck-Frankfurt am Main 1989, str. 47–51.

⁹ Prim. o tem v strnjeni obliki Johannes Gießauf, *Der Stellenwert reiternomadischer Bewaffnung und Kriegsführung im Spiegel ihrer zeitgenössischen Kontrahenten*. V: *Chronica. Annual of the Institute of History University of Szeged* 3 (2003), str. 37–49.

¹⁰ Prim. v strnjeni obliki Gießauf, *Bilder* (kot op. 4), str. 5–39. Mimogrede omenimo, da pri tem obravnavanju stalno naseljenih ljudstev ni šlo za evropski fenomen; povsem primerljivo zaničevanje je mogoče najti tudi v virih azijske provenience. Prim. o tem Ruth I. Mervin, *The Inhospitable Land of the Barbarian*. V: *Journal of Asian History* 16 (1982), str. 51–89; Claudius C. Müller, »Barbaren bis in die Zehenspitzen« – Die frühen Mongolen in chinesischer Sicht. V: Walther Heissig/Claudius C. Müller (ur.), *Die Mongolen*, Innsbruck-Frankfurt am Main 1989, str. 30–38.

¹¹ Tako, denimo, Oikoumenike historia (3,6,9–14) Teofilakta Simokate iz 6./7. stoletja. Citirano po Karl Dietrich, *Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde* (5.–15. Jhd.). 2 zv. (= Quellen und Forschungen zur Erd- und Kulturkunde 5). Leipzig 1912, zv. 2, str. 24; prim. o tem tudi Ingomar Weiler, *Ethnographische Typisierungen im antiken und mittelalterlichen Vorfeld der »Völkertafel«*. V: Stanzel (ur.), *Völkerspigel* (kot op. 6), str. 97–118, tukaj str. 115. O pomenu besednega polja »skitski« v zgodnjem srednjem veku prim. Herwig Wolfram, *Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit* (= *MIOG* dopolnilni zv. 31), Wien 1995, str. 15–18.

¹² Prim. István Zimonyi, *Why were the Hungarians Referred to as Turks in the Early Muslim Sources*. V: László Károlyi/Éva Kincses Nagy (ur.), *Néptörténet – Nyelvtörténet. A 70 éves Róna-Tas András köszöntése*. Szeged 2001, str. 201–12.

konjeniki pač Huni. Le redki pisci so se potrudili in prihodnjim rodovom ponudili terminološko oporo, in sicer s tem, ko so pojasnili, da so njihovi Huni ali Avari sebe, denimo, definirali kot Madžare.¹³ Svojo lastno zmedenost ob identifikaciji imen vedno novih barbarov je morda najbolje izrazil bizantinski polihistor Nikefor Gregoras iz prve polovice 14. stoletja. Zanj so ti barbari periodično ponavljajoči se bič božji s severa, njihova imena pa so bržkone znana zgolj njim samim.¹⁴ Drugo rešitev za težavo z imeni je našel Sinezij iz Kirene na prelomu 4. in 5. stoletja. Prepričan je bil, da pravzaprav ne more biti več nobenih novih barbarov, ampak da so že obstoječi zgolj spremenili svoja imena in svoj videz, da bi prevarali civilizirani svet.¹⁵ Zanj je ta sklep tudi logičen, saj je vendar prav prevara ena od najpomembnejših značilnosti resničnega, zlasti skitskega barbara.

V novem veku pogosto to skitsko barbarstvo z enakim pomenom srečamo kot azijsko barbarstvo. To nenazadnje znova impresivno dokazuje Herder; njegova podoba Mongolov je od vseh v 18. stoletju najbolj temačna. Ne glede na to, ali jih je res videl na lastne oči, Herder v grdih, že kar animaličnih Mongolih in Kalmikih vidi najbolj azijsko obliko Azijcev. Označi jih kot poženščene in šibke osebkke, ki pa so se v hordi spremenili v »roparske volkove iz azijskih brlogov« in »opustoševalce sveta«.¹⁶ Nič drugače na to ne gleda Herderjev sodobnik John Richardson, ki je za Mongolijo oziroma Tatarijo rekel, da sta »veliko leglo ljudstev, iz katerega so se na najbolj kultivirana področja zemlje v različnih obdobjih vsule milijade barbarov.«¹⁷ Podoba mongolskega vodje Džingiskana kot najbolj barbarskega plenilca v zgo-

¹³ Prim. o tem razdelek o času madžarskih vpadov spodaj. Oznaka »Hun« je za Zahodnjake in v manjši meri tudi za Bizanc skoraj že postala nadpomenka »konjeniški nomadi«. Poleg tega je dejstvo, da so se Madžari naselili na tleh nekdanje hunske države. Še danes, na primer, je v Švici med ljudmi slišati o »strašnih časih hunskega vpada«, ko se govori o ropanju St. Gallna in mučeništvu sv. Wiburade leta 926. Prim. Elemér Moór, Die Benennung der Ungarn in den Quellen des IX. und X. Jahrhunderts. V: Ural-Altaische Jahrbücher 31 (1959), str. 191–229, tukaj str. 225; Paul Lendvai, Die Ungarn. Ein Jahrtausend Sieger in Niederlagen, München 1999, str. 20; Giebauf, Bilder (kot op. 4), str. 97 in sledeča.

¹⁴ Nikephoros Gregoras, Rhomäische Geschichte. Historia Rhomaike. Übersetzt und erläutert von Jan Louis van Dielen. 4 zv. (= Bibliothek der griechischen Literatur 4, 8, 9, 24, 39). Stuttgart 1973–1994. V svojem prikazu dogodkov med letoma 1204 in 1358 Nikefor v pogl. II, 4 (= izd. Dielen zv. I, str. 78–80) med drugim piše o Skitih, ki so v tistem času [= 1240] potovali po Aziji in Evropi. V okviru tega opisa Mongolov izhajajoč iz starih zgodovinarjev obravnava tudi njihovo (domnevno) najstarejše zgodovinsko obdobje, vendar pa mu rekonstrukcija tega obdobja zaradi najrazličnejših imen, ki so jih – kot kažejo njegove raziskave – v teku časa dodeljevali Mongolom, povzroča nekaj težav: Njihovo ime so nam stari modreci posredovali različno. Homer jih imenuje Kimerijci, Herodot, ki je pisal o Perziji, Skiti različnih plemen, Hajronejec Plutarh Kimbri in Tevtoni ... Svoje pravo ime so sami verjetno poznali v svojem narečju. Pisci, ki so jim dali grška imena, jih enkrat imenujejo tako, drugič drugače, kakor komu ugaja, ko govori o teh ljudeh, ki se od tam kot hudournik zlivajo na naš civilizirani svet in se polastijo enkrat teh področij, drugič drugih ... Bog razpolaga tudi s tem ljudstvom, s tem tako rekoč strah vzbujajočim pojavom s severa, s hiperborejskega področja, z ljudstvom, ki ga pošilja namesto biča, kakor in kadar to želi božja previdnost ...

¹⁵ Sinezij iz Kirene, Peri basileias (Oratio de regno ad Arcadium imperatorem), cap. 16, v svojem govoru, ki ga je najbrž leta 399 imel pred cesarjem Arkadijem, v zvezi z obravnavanjem tistih barbarov (= Skitov/Hunov), ki so prodrli iz Azije in porazili Parte, Gete in Masagete (= Le discours sur la Royauté de Synésios de Cyrène à l'empereur Arcadius. Traduction nouvelle avec introduction, notes et commentaire par Christian Lacombrade. Paris 1951, str. 54 in sledeča): ... qui ont parfois changé leurs noms, parfois même altéré leurs traits par artifice afin de simuler je ne sais quelle horrible race nouvellement sortie de terre, vous font aujourd'hui trembler. Prim. o tem Peter Heather, The Anti-Scythian Tirade of Synesios' »De regno«. V: Phoenix 42 (1988), str. 152–72; Wolfram, Salzburg (kot op. 11), str. 16; Wolfgang Hagl: Arcadius Apis imperator. Synesios von Kyrene und sein Beitrag zum Herrscherideal der Spätantike (= Frankfurter althistorische Beiträge 1), Stuttgart 1997, str. 94.

¹⁶ Herder, Ideen (kot op. 1), str. 217–219, 700 in sledeča; prim. o tem Osterhammel, Entzauberung (kot op. 2), str. 251.

¹⁷ John Richardson, A Dissertation on the Languages, Literature and Manners of Eastern Nations. Oxford 1778. Citirano po Osterhammel, Entzauberung (kot op. 2), str. 246, ki naniza še druge podobne primere iz 18. stoletja.

dovini, ki se je s svojimi hordami kot kakšna »*zasmrajena sapica*« razdivjal po svetu, – podoba, ki je rasla od 13. stoletja, – je ostala do danes eden najbolj prisotnih motivov.¹⁸

Na kakšni tradiciji pa so temeljile tovrstne podobe najprominentnejših predstavnikov tega skitskega oziroma azijskega barbarstva? Nedvomno imajo pri tem odločilen pomen poročila o Hunih. Prvi in obenem najširše zastavljen prikaz srečamo ob koncu 4. stoletja v razpravi, ki jo je napisal rimski zgodovinar Amijan Marcellin.¹⁹ Ni mogoče z gotovostjo reči, ali mu je sploh kdaj pred oči prišel kakšen Hun, a zahvalo za poglobljene informacije o njih je najverjetneje dolgoval gotkim virom. Temu se na nekaterih mestih pridružujejo še literarne izposoje iz razprav o Skitih in Partih pri Pompeju Trogu oziroma Justinu ter iz etnografskih razprav Pomponija Mele.²⁰ Pri Amijanu že od samega začetka ni dvoma, da ima Hune za najslabše in najbolj gnusne barbare. Celotno razmišljanje namreč izpelje iz premise, da divjaštvo tega plemena, ki živi na drugi strani Azovskega morja, blizu ledenega morja, presega vse poznano.²¹ Po njegovih podatkih čaka Huna že na začetku življenja barbarsko in okrutno dejanje. Huni otrokom razrežejo lica, da preprečijo poznejšo rast brade. Na ta način iznakaženi obrazi se odlično prilagajajo čokati in upognjeni postavi, zaradi katere so na splošno grdi kot evnuhi in bolj podobni dvonožnim zverem ali grobo izklesanim figuram na mostovih.²² V svoji zunanji pojavi so človeku zgolj rahlo podobni, živijo pa od korenin zelišč in nezačinjenega, napol surovega mesa vsakovrstnih živali, ki ga zaradi nepoznavanja ognja na kratko pogrejejo med jezdečevim stegnom in hrbtom njegovega konja. Robati, a tudi vzdržljivi hunski naravi ustreza nestanovitno nomadsko življenje, ki ne poraja zgolj odsotnosti pokritih bivališč, temveč že kar smrten strah pred hišami. Njihova uborna oblačila so neoprana, nosijo pa jih ob vseh priložnostih, vse dokler jim v cunjah ne visijo s teles. Tako kot jezdeci so tudi hunski konji grdi, a vztrajni. Sedlo je tako rekoč naraven življenjski prostor Huna in zdi se, kot da je zlit z jezdno živaljo. Na njej uredi vsa vsakodnevna opravila – od prehranjevanja prek trgovanja in spanja do telesnih potreb, za kar začasno zavzame pozo ženskega sedla. Zaradi svoje zvijačnosti, neposnemljive spretnosti pri rokovanju z lokom in brezmejne okrutnosti so v vsakem primeru

¹⁸ »Zasmrajena sapica« po Alexander von Humboldt, *Ansichten der Natur*, ur. H. Beck, Stuttgart 1983, str. 7. Drugi primeri pri Osterhammel, *Entzauberung* (kot op. 2), str. 211–21. O podobi Džingiskana v zahodnih srednjeveških virih prim. Felicitas Schmieder, *Cinggis Khan – Das Gesicht des Mongolen*. V: Johannes Gießauf (ur.), *Die Mongolei. Aspekte ihrer Geschichte und Kultur* (= *Grazer Morgenländische Studien* 5). Graz 2001, str. 30–46.

¹⁹ Ammianus Marcellinus, *Römische Geschichte* XXXI, 2, 1–11. Lateinisch und Deutsch und mit einem Kommentar versehen von Wolfgang Seyfarth (= *Schriften und Quellen der Alten Welt* 21, 1–4). 4 zv. Berlin 1968–71, tukaj zv. 4, str. 242–246. O avtorju in delu prim. Roger C. Blockley, *Ammianus Marcellinus. A Study on his Historiography and Political Thought* (= *Collection Latomus* 141), Brussel 1975, str. 8–17; Klaus Rosen, *Ammianus Marcellinus* (= *Erträge der Forschung* 183), Darmstadt 1982, zlasti str. 15–104; John F. Matthews, *The Roman Empire of Ammianus*, London 1989, str. 8–17.

²⁰ Prim. Will Richter, *Die Darstellung der Hunnen bei Ammianus Marcellinus* (31, 2, 1–11). V: *Historia* 23 (1974), str. 343–377; Klaus Tausend, *Die Darstellung der Hunnen bei Ammianus Marcellinus, Priskos, Iordanes und den lateinischen Dichtern und Panegyrikern*. Phil. Diss., Graz 1984, str. 29–38.

²¹ Podrobno raziskavo posameznih točk, ki sledijo, prinašata Tausend, *Darstellung* (kot op. 20), str. 8–26 in Matthews, *Roman Empire* (kot op. 19), str. 332–42.

²² O Amijanovem opisu zunanje podobe Hunov prim. tudi Mauriz Schuster, *Die Hunnenbeschreibungen bei Ammianus, Sidonius und Iordanis*. V: *Wiener Studien, Zeitschrift für klassische Philologie* 58 (1940), str. 119–30, tukaj: 120 in sledeča, ki med drugim v antični in moderni etnografski literaturi išče kulturnozgodovinsko relevantne primerjalne zglede. Če je njegova interpretacija, da gre pri hunskem rezanju lic za ustvarjanje okrasnih brazgotin (s približno takšnim pomenom, kot ga imajo tetovaže), deloma prepričljiva, pa iz njegovih raziskav nenazadnje, žal, veje tudi zelo močan duh takratnega časa. Gnusnosti hunske podobe, ki jo rimski avtorji pogosto poudarjajo, tako ne razume kot propagando ali topos, temveč meni, da je ni težko razložiti: *oni pač govorijo s stališča visokorasnega rodu, v katerem so prevladovala skladne, pogosto veličastne postave s plemenitim izrazom na obrazu in v katerem posameznikov hunsko-mongolskega videza ni bilo* (prav tam: 123 in sledeča). Schusterjeve izpeljave je vedno treba obravnavati s pridržkom, da so bili Huni zanj v vsakem primeru pravi predstavniki robatega mongolskega tipa (126).

najstrašnejši med vsemi bojevniki. Hunski nomadski način življenja Amijan označi s frazami, ki se zdijo zelo stereotipne. Ob publicah o nepoznavanju pluga, odsotnosti zakonov in nestanovitnem nomadskem življenju na vozovih, brez stalnih bivališč, pogrešamo posamična, avtentična opažanja. Ta odlomek ne spominja zgolj na klasične vzore, zlasti na Justina, temveč tudi na opis nomadskega življenja Saracenov in Alanov na drugih mestih v Amijanovem delu.²³ Načitani častnik očitno tam, kjer za ljudstvo, ki ga mora opisati, najde namig o nomadskem načinu življenja ali pa to morda samo domneva, uporabi ustrezno kuliso iz standardnega etnografskega dela. Na konec svojih opazovanj postavi nekaj tipičnih značilnosti Hunov, ki popolnoma ustrezajo klasični tipologiji barbarov. Nezvestost, jeznoritost, nagonsko divjaštvo, nečastnost, lažnivost, pogoltnost na zlato in verolomnost za takratnega človeka pravzaprav sodijo k standardnemu repertoarju resnega opisa barbarov. Eden od osrednjih temeljev idealne podobe, ki jo Amijan povzame v opisu Hunov, je že uvodoma nakazan antično-sredozemski odnos do pastirskih nomadov, ki v hierarhičnem redu kultur ponavadi celo med barbari zasedajo zadnje mesto. Amijan skuša v tej razpravi svoje podrobno znanje o Hunih uskladiti s svojo idealno podobo – z izjemno živalsko surovim tipom barbara. Najprimernejše negativno konotirane stereotipe najde v predalu konjeniških nomadov s severa. Kot rezultat njegove stvaritve se bralcu predstavi nov fond stereotipov za poznejše generacije.

Poglejmo si samo en primer – vrnimo se še enkrat k domnevemu mehčanju mesa pod sedlom med ježo.²⁴ Ta običaj, ki ga Amijan v zvezi s Huni omeni prvi in pri katerem se meso položi med jezdeca in konja, kasneje najdemo v spominih bavarskega landsknehta Hansa Schiltbergerja v zvezi s turško-mongolskimi enotami iz poznega 14. stoletja.²⁵ Prav ob tem tako v znanstveni kot psevdoznanstveni literaturi vedno znova uporabljenem motivu so se vnmale najbolj burne razprave. To početje ima morda res oporo v avtentičnem opažanju – k temu vsaj napeljuje Schiltbergerjev prikaz –, vendar pa njegov smisel gotovo ni bil priprava hrane, kot je nakazal Amijan. Nastavki modernih interpretacij za temi poročili vidijo napačno tolmačenje oskrbe rane oziroma preprečevanja odrgnin na konjskem hrbtu s pomočjo surovega mesa ali pa prevoza posušenega mesa med daljšimi bojnimi pohodi. Podobno prakso si je mogoče predstavljati tudi pri Hunih. Ne glede na to so ljudje, vedno kadar so drugega želeli stigmatizirati kot zlasti velikega barbara, uporabili ravno to posebej zapomljivo podobo. Tako si je ta topos utrl pot vse do strelskih jarkov prve svetovne vojne, ko so madžarskim vojakom kot izraz njihovega hunskega porekla očitali prav to obnašanje.²⁶

A poglejmo si še enkrat konstrukcijo podobe Huna, h kateri je svoje prispeval tudi cerkveni oče Hieronim. Na različnih mestih v več delih približno sočasno z Amijanom podrobneje

²³ Možne predloge za nomadski topos pri Richter, *Darstellung* (kot op. 20), str. 371 in sledeča; Tausend, *Darstellung* (kot op. 20), str. 23 in sledeča; o oceni prikaza nomadov v odlomkih iz Amijana prim. tudi Matthews, *Roman Empire* (kot op. 19), str. 336 in sledeča.

²⁴ Ammianus Marcellinus, *Römische Geschichte* (kot op. 19) XXXI, 2, 3, str. 244: *in hominum autem figura licet insuavi ita victu sunt asperi, ut neque ignis neque saporati indigeant cibi, sed radicibus herbarum agrestium et semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua equorumque terga subsertam fotu calefaciunt brevi.*

²⁵ Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von Valentin Langmantel (= Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart 172). Tübingen 1885, str. 62: *Auch han ich gesehen und han es selber gethan, wann sie in ainer rayß eylen so nehmen sie ein fleisch und schneyden es thün und thun es in ain laines tuch und legens dann unter den satell und reyten dorauff; wann sie dann hungert, so nehmen sis auß dem sattell und essen es dann also rochs; und sie saltzens am ersten, wann sie mainen, es sey nicht schad, wann es wirt trucken von der werm deß roß und würd auch mar, wann der sattell trückentz an dem reyten, das der safft dorauff geet; und das thun sie, wann sie eylen in einer rayß und nicht zeitt haben die speyß zu berayten.*

²⁶ Prim. ob tem zlasti Alexandre Solymossy, *La légende de »la viande amortie sous la selle«*. V: *Nouvelle Revue de Hongrie* 30 (1937), str. 134–40.

obravnavala stalne nevarnosti svojih dni in njihove povzročitelje. Kot je običajno za nomade, troglodite in Skite, se – po njegovem vedenju – tudi Huni prehranjujejo z napol surovim mesom.²⁷ Brezmejno divjanje nordijskih volkov – kot je Hieronim včasih imenoval Hune –, ki so nedavno prodrli iz oddaljenih kavkaških strmin, je tudi imperiju prineslo nepopisno nesrečo.²⁸ Razlogi za rimske poraze so očitni – zaradi grehov Rimljanov so barbari postali močni in zmagovalna rimska vojska je pred njimi, ki že s samo pojavo širijo hromeč strah, upognila koleno. Grdi nasprotniki, ki niso sposobni postaviti ene noge pred drugo in ki mislijo, da morajo umreti, če se dotaknejo zemlje.²⁹ Podoba strašnih osvajalcev, ki jo je posredoval Hieronim, stoji na vrhuncu njegovega časa, njen siže pa se ne razlikuje od tega, kar z veliko večjo ljubeznijo do podrobnosti približno istočasno izpelje Amijan. Zveze med velikim cerkvenim učiteljem in poganskim literatom pri tem ni mogoče dokazati, pa tudi potrebna ni³⁰ – govorice, ki so krožile, so prenesle jedro stereotipov, ki je lahko ne glede na vero in svetovni nazor opredelilo sovražnika iz konjeniškega okolja. Nekaj podobnega o divjih ljudstvih, ki so prinesla strašno pogubo velikim delom civiliziranega sveta, Hieronim izjavi v svojem komentarju h knjigi preroka Izaija. Čeprav ne navede njihovega imena, je po zaslugi podrobnosti, ki jih obdela, v povzročiteljih opisanega zla mogoče prepoznati Hune. Kot si je po Izaijevem besedilu srd božji nekoč nakopal Izrael, tako si ga je zaradi kršenja zapovedi zdaj nakopala večina rimskega sveta. A Gospod v nasprotju s preteklimi časi zdaj svoje kazni ne bo več izvršil s pomočjo Asircev in Kaldejcev, temveč s pomočjo divjih, do nedavnega nepoznatih ljudstev s strah vzbujajočim videzom in strašnimi glasovi; ta razkazujejo požensčene in razrezane obraze ter prebadajo hrbte moških in barbarov, ki vsi po vrsti bežijo.³¹ Poznavanje Hieronimove podobe Hunov, kot rečeno, napeljuje k temu, da v tem primeru hunske trume prepoznamo kot orodje božjega kaznovanja. Podrobnost o požensčenih obrazih (najbrž v smislu brezbradih), ki so poleg tega iznakaženi z vrezninami, spominja na Amijanovo epizodo o rezanju otroških lic. Da so te formulacije botrovale podobi požensčenih in zgolj v hordi neizmerno okrutnih Mongolov pri Herderju okoli 1400 let pozneje, je komajda mogoče spodbijati.

Tudi motiv hunskega biča božjega, ki ga je vpeljal Hieronim, je našel veliko posnemovalcev. Izidor iz Seville je to podobo razvil v svoji *Zgodovini Gotov* v prvi tretjini 7. stoletja in ji s tem zagotovil trajno mesto v ikonografiji barbarov. Huni, ki jih je Izidor apostrofiral kot

²⁷ Hieronymus, *Adversus Iovinianum libri duo*. V: *Patrologia Latina* 23, col. 221–352, tukaj II, 7, col. 308: ... *Nomades, et Troglodytae, et Scythae, et Hunnorum nova feritas, semicrudis vescuntur carnibus*. Glede odlomkov o Hunih pri Hieronimu prim. Gießauf, *Bilder* (kot op. 4), str. 57–61.

²⁸ Hieronymus, *Epistulae*. V: *Patrologia Latina* 22, col. 325–1224, tukaj *Epistula LX*, 16, col. 600: *Ecce tibi anno praeterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos, non jam Arabiae, sed Septentrionis lupi, tantas brevi provincias percurrerunt. Quot monasteria capta? Quanta fluviorum aquae humano cruore mutatae sunt? Obsessa Antiochia, et urbes reliquae, quas Halis, Cydnus, Orontes, Euphratesque praeterfluunt. Tracti greges captivorum: Arabia, Phoenice, Palaestina, Aegyptus timore captivae. »Non mihi si linguae centum sint, oraue centum. Ferrea vox. Omnia poenarum percurrere nomina possim.«*

²⁹ Prav tam, *Epistula LX*, 17 (= PL 22, col. 601): *Nostris peccatis Barbari fortes sunt. Nostris vitiis Romanus superatur exercitus. ... Romanus exercitus, victor orbis et dominus, ab his vincitur, hos pavet, horum terretur aspectu, qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur.*

³⁰ Prim. nasprotovanje temu, da je Hieronim uporabil Amijana, pri Richter, *Darstellung* (kot op. 20), str. 72; Blockley, *Ammianus* (kot op. 19), str. 177–80; Rosen, *Ammianus* (kot op. 19), str. 34.

³¹ Hieronymus, *Commentariorum in Hiezechielem libri XIV*. V: *S. Hieronymi Presbyteri Opera* I, 4 (= CCSL 75). Turnhout 1964, str. 109 in sledeča: *at nunc magna pars Romani orbis quondam Iudaeae similis est, quod absque ira dei factum non putamus, qui nequaquam contemptum sui per Assyrios ulciscitur et Chaldaeos. sed per feras gentes et quondam nobis incognitas, quarum et vultus et sermo terribilis est et femineas incisasque facies praeferentes, virorum (et bene barbatorum!) fugientia terga confodiunt.*

virga furoris Dei,³² se v nadaljevanju sinonimno pojavljajo kot *flagellum* – gre za epiteton, ki naj bi v srednjem in novem veku počasi postal sinonim za hunskega kralja Atilo.³³ Izidor poleg tega v svojih *Etymologiae* postavi pomemben temelj za enačenje sodobnih in poznejših »Hunov« z zgodovinskimi Huni, ki jih je sam, seveda, poznal le še iz literature. Hunom, ki so že zdavnaj izginili z evropskega prizorišča, s tem ko jih izenači z Avari, podeli aktualno referenco in stalno mesto med ljudstvi. Da bi jih umestil znotraj skitskih plemen, poseže po Hieronimovih geografskih navedbah in jih naseli onstran Azovskega morja, med ledene valove Dona in Masagete. S svojimi konji, ki prinašajo pogubo, naj bi bili nekoč prodrli s Kavkaza, kjer je Aleksander za vrati zaprl divja ljudstva.³⁴ Izidor s tem za več generacij položi pomemben temelj identifikacije konjeniških severnih ljudstev s Huni in – v logični konsekvenci – z Avari.

Po Avarih, ki tu niso pobliže obravnavani, so – kot smo izpeljali že zgoraj – naslednji glavni nosilci lastnosti in s tem tudi imena Hunov konec 9. stoletja postali Madžari.³⁵ Več kot pol stoletja je bila Evropa vedno znova žrtev pohodov madžarskih konjenic, ki so se na nepojasnen način pojavile, morale in plenile. Očividcem in poročevalcem iz druge, včasih pa tudi tretje roke se je zdelo, da Madžari v zadostni meri izpolnjujejo njihove predstave o Hunih in Avarih, ali pa so se zadovoljili s sklepanjem po analogiji, ki se je po njihovem mnenju zdelo kakor na dlani. Tako je bilo, denimo, za pisca martirologija iz cerkve v Vercelliju jasno, da so lokalne duhovnike, ki so umrli v času madžarskega napada decembra 899. leta, lahko ubili samo Huni in heretiki.³⁶ Poreklo, zlasti pa podoba okrutnih morilcev sta se v tem in v veliko drugih primerih razkrivala kot podlaga kontinuitete dojemanja in določanja pripadnosti.³⁷

³² Sancti Isidori episcopi Hispalensis Historia Gothorum, Vandalorum et Suevorum. V: MGH AA XI, str. 267–303, tukaj XXVIII–XXIX, str. 278 in sledeča: *quia [sc. Huni] in disciplina fidelium positi sunt Virga enim furoris dei sunt et, quotiens indignatio eius adversus fideles procedit, per eos flagellantur, ut eorum adflictionibus emendati a saeculi cupiditate et peccato semet ipsos coerceant et caelestis regni hereditatem possideant. adeo autem haec gens horrida est, ut, cum famem in bello fuerit passa, venam tangat equi et sic excludat hausto sanguine famem.*

³³ Že v pismu papeža Leona I. z dne 15. marca 453 se v zvezi z nesrečo, ki jo je Italiji leta 452 prinesla Atilova vojska, govori o *flagella*. Prim. o tem Otto J. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*. Wien-Köln-Graz 1978, str. 379, op. 679; Gerhard Wirth, *Attila. Das Hunnenreich und Europa*, Stuttgart-Berlin-Köln 1999, str. 146 in 176, op. 336.

³⁴ Izidor iz Seville, *Etymologiae* (kot op. 5) IX, 2, str. 66: *Hugnos antea Hunnos vocatos, postremo a rege suo Avaris appellatos, qui prius in ultima Maetodie inter glaciale Tanaim et Massagetarum immanes populos habitaverunt. Deinde pernicibus equis Caucasi rupibus, feras gentes Alexandri claustra, cohibente, eruperunt, et orientem viginti annis tenuerunt captivum, et ab Aegyptiis atque Aethiopibus annum vectigal exegerunt.*

³⁵ Prim. op. 13.

³⁶ *Martyrologium Ecclesiae Vercellensis: Idibus decembris occisio totius cleri facta ab Hunnis et Arianis tempore gloriosissimi episcopi Liutaldi*. Citirano po Szabolcs de Vajay, *Der Eintritt des ungarischen Stammesbundes in die europäische Geschichte. 862–933* (= *Studia Hungarica* 4), Mainz 1968, str. 30, op. 75. Prim. o tem tudi Gina Fasoli, *Le incursioni Ungare in Europa nel secolo X* (= *Biblioteca Storica Sansoni, Nuova Serie* 11), Bologna 1945, str. 95 in sledeča.

³⁷ Sodobne zglede ponujajo tudi *Annales Fuldenses* v okviru prikaza madžarskega plenjenja v Panoniji leta 894 *Avari, qui dicuntur Ungari*. = *Annales Fuldenses sive Annales Regni Francorum Orientalis*, ur. Friedrich Kurze. (= MGH SS rer. Germ. 7). Hannover 1891, str. 125. Skorajda enake vpise najdemo za leta 895, 896 in 900. *Chronicae Polonorum* (v: MGH SS IX, str. 418–78, tukaj str. 425) pojasnjujejo: *... Hunis qui et Ungari dicuntur ...*. Približno sredi 13. stoletja kompilator *Chronicon Eberspergense* (= *Ex Chronico Eberspergensi posteriore*. V: MGH SS XXV, str. 867–72, tukaj str. 868) za začetek 10. stoletja ugotavlja: *In illis diebus effera gens Hunorum, quorum sedes Ungari modo tenent – Huni enim sunt Hungari –, a propriis suis sedibus castra moventes, potenter flumina et terminos orientales transeunt, terris et nacionibus intermediis crudeliter devastatis*. Drugi zgledi enačenja Hunov in Madžarov iz visokega srednjega veka pri Gyula Kristó, *Hungarian History in the Ninth Century*, Szeged 1996, str. 79–81. [e v 15. stoletju Veit Arnpeck v svoji *Bavarski kroniki* iz predlog prevzame enačenje Madžarov s Huni = Veit Arnpeck, *Chronica Baioariorum*. V: Veit Arnpeck, *Sämtliche Chroniken*, ur. Georg Leidinger (= *Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte* N.F. 3). München 1915, str. 1–443, tukaj IV, 3, str. 125, 129: *In illis diebus gens Hunorum belua crudelior, qui latine Hungari vocantur ...* . *... Huni vulgariter, latine vero Hungari ...*. Tudi v armenskih virih iz 10. stoletja Madžari nastopajo kot Huni. Prim. Konrad Schünemann, *Hunnen und Ungarn*. V: *Ungarische Jahrbücher* 5 (1925), str. 293–303, tukaj str. 299.

Kdor se je vedel kot eno od teh dovolj poznanih ljudstev in poleg tega prihajal z njihovega nekdanjega ozemlja, jim je moral biti enak ali pa je vsaj moral biti njihov potomec. Biblijski seznam ljudstev in njegove času primerne predelave v *Etymologiae* Izidorja iz Seville so bile tudi v primeru Madžarov velikokrat izhodišče za klasifikacijo barbarskih konjeniških trum.³⁸

Tudi obstoj več imen za očitno eno ljudstvo si je znal marsikateri izobraženec zlahka pojasniti: skrajno divji bojevniki Avari, ki so bili nasledniki Hunov, so se zdaj imenovali Madžari.³⁹ Widukindu iz Corveyja je ta njegov sklep omogočil, da je legendo o izvoru Hunov iz čarovnic in duhov, ki jo je prebral v Jordanesovi zgodovini Gotov, apliciral na Madžare.⁴⁰ Ta izhodiščna pozicija pa je Widukindu dala možnost, da je Madžarom dodelil odločilno mesto v celotnem konceptu svojega zgodovinskega dela, saj je to *saeva gens* v njem nastopalo kot zagrizen nasprotnik saških vladarjev in s tem celotnega krščanskega sveta.⁴¹ Madžari so bili zapriseženi sovražniki boga in ljudi. V to osnovno ogrodje svojega koncepta o Madžarih je Widukind vgradil vse konjeniškonomadske stereotype, ki jih je poznal: divji konjeniki s strah vzbujajočimi telesnimi atributi, zaradi katerih spominjajo na demone,⁴² so napadli civilizirani svet. Niso se spustili v odkrit boj, temveč so nasprotnike iz zasede obstreljevali s smrtonosnimi puščicami.⁴³ Gnani od pohlepa po zlatu in zakladih so plenili naokrog ter širili strah in grozo.

Toda tudi tisti, ki je Madžare sprejel kot samostojno, do tedaj še nepoznano ljudstvo, je lahko njihovo podobnost z zgodnejšimi konjeniški Azijci uporabil za izhodišče svojega prikaza. Regino iz Prüma je zato kot temelj svojega opisa tega novega *gens Hungarum*, priseljenega v Panonijo, ki so jo zapustili Avari, uporabil Justinove ekscerpte iz *Historiae Philippicae* Pompeja Troga in s tem izpisal klasične topose skitskih barbarov.⁴⁴ Za Regina je bilo jasno, da tisto ljudstvo, ki ga je vpeljal z oznako živalskih divjakov, izvira iz močvirnatih območij Skitije. Da bi izdelal in ilustriral te svoje sklepe, je uporabil Justinove epitome. S tem ko je prevzel njegovo razpravo o Skitih, je bralcu najprej želel približati deželo in ljudi, nato pa je prešel k poročilu o njihovem divjanju. V nadaljevanju srečamo – umeščeno v prikaz, ki je po modernem razumevanju povsem realističen, – kratko opredelitev stepskonomskega načina življenja. Nenehno potujoči živinorejci brez stalnega prebivališča hodijo s svojimi družinami in imetjem, naloženimi na vozove, po brezmejnih področjih in v preprostih

³⁸ Prim. glede Madžarov zlasti István Vásáry, *Medieval Theories Concerning the Primordial Homeland of the Hungarians*. V: *Popoli delle Steppe*. Unni, Avari, Ungari (= SSCI 35). 23–29. Aprile 1987, Spoleto 1988, zv. 1, str. 213–44, tukaj str. 217–22.

³⁹ Widukind von Corvey, *Res gestae Saxonicae* ed. Georg Waitz (= MGH SS rer. Germ. 60). Hannover 1882, I, 17 in sledeče, str. 16: ... *Avaros, quos modo Ungarios vocamus, gentem belli asperrimam. Avars autem, ut quidam putant, reliquiae erant Hunorum*.

⁴⁰ Widukind von Corvey, *Res gestae Saxonicae* (kot op. 39) I, 18, str. 16 in sledeča. O njegovi predlogi prim. Jordanes, *De origine actibusque Getarum sive Getica*. V: MGH AA V/1, str. 53–138, tukaj XXIV, 121 in sledeče, str. 89 in sledeča.

⁴¹ Widukind, *Res gestae Saxonicae* (kot op. 39) III, 46, str. 74: *sed non adeo incruenta victoria fuit de tam saeva gente*. Podobno prav tam I, 32, str. 26: ... *contra tam saevam gentem* ... prav tam I, 38, str. 32: ... *contra gentem acerrimam* ...

⁴² Widukind, *Res gestae Saxonicae* (kot op. 39) I, 18, str. 46: ... *corpora cultu habituque horrenda ... daemonia esse credentes* ...

⁴³ Widukind, *Res gestae Saxonicae* (kot op. 39) III, 44, str. 72: *Ducitur exercitus per aspera et difficilia loca, ne daretur hostibus [= Ungaris] copia turbandi sagittis agmina, quibus utuntur acerrime, arbustis ea protegentibus*.

⁴⁴ V nadaljevanju izčrpno obdelano besedilo najdemo v: Reginonis abbatis Prumiensis *Chronicon cum continuatione Treverensi*, ur. Friedrich Kurze (= MGH SS rer. Germ. 50). Hannover 1890, str. 131–133 za leto 889. O Reginovi uporabi Justinovih epitomov prim. M. Manitius, *Regino und Justin*. V: NA 25 (1900), str. 192–201; Heinz Löwe, *Regino von Prüm und das historische Weltbild der Karolingerzeit*. V: *Rheinische Vierteljahresblätter* 17 (1952), str. 151–79, tukaj str. 163–71; Gießauf, *Bilder* (kot op. 4), str. 106–12.

oblačilih iz krzna kljubujejo vremenskim ujмам. Njihova hrana so izpleni od lova in ribarjenja ter mleko in med. Temelj njihovih uspehov v vojnah je od vsakdanjih naporov utrjena narava. Da bi podoba Madžarov podal v pravi mešanici barv, Regino po izpeljavah o telesni moči Skitov pri Justinu prek predstavitve svojega lastnega mnjenja preide k nadaljnjemu ekscerptu. Za svojo – iz lastnih razmišljanj izpeljano – ugotovitev, da domača zemlja ni več zmogla prehraniti preštevilnih Skitov, Regino postavi odlomek iz dela Pavla Diakona, ki nudi klimatološko razlago za splošno plodnost severnih ljudstev.⁴⁵ Dejstva, da v tukaj uporabljeni *Zgodovini Langobardov* pravzaprav teče beseda o Germanih, ne pa o konjeniških nomadih iz notranjosti Azije, sploh ne upošteva. Ponujena klimatska teorija za Skite očitno prav tako izpolnjuje svoj namen. Regino je s tem po svojem mnjenju ustvaril optimalen okvir, v katerega zdaj lahko umesti lastne izkušnje z Madžari in vtise o njih. Klišeji – četudi niso vselej uporabljeni v skladu s prvotnim namenom izdelovalcev njegovih kulis – so pred oči bralca pričarali širjave Skitije z njenimi nomadskimi, zaradi severnjaškega porekla plodnimi in zato preštevilčnimi prebivalci. Ti so zdaj v neukročenih in zahrbtnih konjeniških skupinah planili nad Zahod in nihče se ni mogel zoperstaviti njihovi z loki oboroženi vojski. Regino s to ugotovitvijo o madžarski orožni tehniki ustvari možnost, da v svoj prikaz vključi še en ekscerpt iz Justina, kajti njegov opis skitskih Partov, katerih državo so – kot je Regino lahko preveril pri Justinu in Izidorju – ustanovili Skiti, vsebuje podrobnosti o taktiki njihove konjenice. Sem spada šibkost v boju moža proti možu in pri obleganjih, ki pa jo je odtehtala zvitost, zlasti navidezni beg v odprtih bitkah. Preden Regino z Justinovimi besedami nadaljuje poročanje o pomenu konja in streljanja z lokom kot tudi o nekaterih značajskih potezah Partov oziroma Madžarov, na pergament spravi lastno stališče. Zahrbtni način bojevanja jih dela tako nevarne. Poleg tega so Madžari bolj sorodni živalim kot pa ljudem, saj ne poznajo usmiljenja in se, kot je slišati, prehranjujejo s surovim mesom in krvjo. Kot zdravilo jim služijo koščki razrezanih src ujetnikov. Nečloveško naravo še poudarja njihov izgled, ki ga zaznamuje do golega ostrižena lobanja.⁴⁶ Svoja izpeljevanja Regino zaključi tako, da ponovno poudari okrutnost tega skrajno gnusnega plemena.

Regino v odlomku, o katerem smo poročali, ne prinaša zgolj prvih izčrpnih s toposom obremenjenih opisov grozot, temveč za Madžare odpre tudi to, kar je István Vásáry dobro označil kot *The Magic Box Scythia*.⁴⁷ Iz prav te škatlice, ki je bila, kar zadeva geografske dimenzije, v teku časa sicer podvržena številnim modifikacijam, so – kot smo že pokazali – vse od antike vedno znova skakala barbarska severna ljudstva.

Reginov prikaz je precejšnjemu številu piscev v naslednjih generacijah služil kot podlaga pri obravnavanju konca 9. in začetka 10. stoletja. S tem pa na Zahodu nista dalje živela le spomin na dogodke v času zavzetja in teorija, da so Madžari po poreklu iz Skitije, temveč tudi podoba živalim enakih, ljudožerskih Madžarov. V letopisu iz Metza, denimo, najdemo za leto 889 dobesedno prevzet Reginov opis Madžarov.⁴⁸ Še v 12. stoletju je Annalista Saxo

⁴⁵ Regino na tem mestu navaja besedilo, ki je tako rekoč identično s Pauli, *Historia Langobardorum*, ur. Georg Waitz (= MGH SS rer. Germ. 48). Hannover 1878, I, 1, str. 52 in sledeča.

⁴⁶ Opisom ljudožerskih običajev pri Madžarih bi lahko botroval Izidor, *Etymologiae* (kot op. 5) XIV, 3, 31, ki poroča o ljudožercih v soseščini Skitov. [e bolj podobno zveni tisti odlomek pri Solinu, ki poroča o Skitih in njihovem običaju, da iz ran padlih sovražnikov sesajo kri: *Scytharum ... ritus est ... interemptorum cruorem e vulneribus ipsis bibunt*. = C. Iulii Solini, *Collectanea rerum memorabilium*, ur. Theodor Mommsen. Berlin 41979, XV, 15, str. 79. Vsekakor konjeniškonomadskega toposa pri tej lastnosti ni mogoče spregledati.

⁴⁷ Prim. Vásáry, *Medieval Theories* (kot op. 38), str. 223–26, ki pokaže, da naj bi skitske tirnice, po katerih se je ob vprašanju o madžarski domovini prvi zapeljal Regino, vse do 18. stoletja predstavljale rdečo nit pri vprašanju o poreklu Madžarov.

⁴⁸ Albinus Franciscus Gombos (ur.), *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC*. 3 Vol. Budapest 1937–38, tukaj I, str. 156 in sledeča.

brez pridržkov in – če odmislimo nekaj prestavljenih stavkov – praktično dobesedno od Regina za državno kroniko prevzel celoten odlomek o Madžarih.⁴⁹ Saški letopisec se ob tem, da so bili Madžari, ki so mu bili že dolgo časa znani kot dobri kristjani in sosedje, opisani kot krvoločne zveri, ni jezil, temveč je opis natančno prepisal iz svoje predloge.⁵⁰ Očitno je bil saškemu kronistu stereotip o nečloveško okrutnih Madžarih celo všeč, saj je brez dokazljive predloge za leto 906 zapisal, da so Madžari na Saškem mnogo ljudi pobili, zelo številno trumo plemenitaških, svobodnih in tlačanskih žensk, ki so jih gole, s prevrtanimi prsmi in prek glav kot z vajetmi povezane z lasmi, pa skupaj z otroki na silo odpeljali.⁵¹ Ob koncu 13. stoletja Reginov opis Madžarov v svoje kronološko ogrodje vgradijo *Annales Sancti Trudperti*.⁵² V *Beneški kroniki* Andreasa Dandola iz sredine 14. stoletja beremo, da so Madžari, ki so izvirali iz Skitije, ob koncu 9. stoletja prišli v Panonijo, kjer so po izgonu Avarov za stalno našli svojo domovino. V času zavzetja so bili po Dandolovih besedah skrajno okrutno, vse uničujoče pogansko ljudstvo, ki se je prehranjevalo s surovim mesom in človeško krvjo. Tudi tej predstavitvi je bržkone botroval Regino.⁵³ Povsem enako zveni v zadnji tretjini 15. stoletja *Chronicon Belgicum magnum*, kjer se na isti osnovi govori o živalskih Madžarih, ki živijo od surovega mesa in človeške krvi. Belgijski kronist zna ovreči morebitne dvome o tej ugotovitvi, in sicer tako, da pojasni, da Pečenegi in Kumani, ki so kulturno sorodni Madžarom, vse do njegovih dni uživajo surovo in nečisto meso, kakršno je konjsko in mačje.⁵⁴

Še en, široko zastavljen prikaz Madžarov iz časa neposredne ogroženosti oziroma iz prvih let po njej si zasluži podrobnejšo obravnavo. Poznejši cremonski škof Liudprand ponudi izčrpen opis *Hungariorum gens, necis sitiens, belli avida*, ki jih v skladu z bizantinsko jezikovno rabo včasih označuje tudi kot *Turci*.⁵⁵ Za otonskega diplomata je tako kot za večino drugih poročevalcev v ospredju neverjetna okrutnost Madžarov; z uživanjem krvi ubitih sovražnikov znajo svojo že tako ali tako neverjetno grozljivost še stopnjevati. S tem se tudi za Liudpranda pomaknejo v sfero ljudožerskih ljudstev, kar pomeni, da stremijo samo za vojno in ubijanjem. Iz starih zapisov – v katerih brez težav prepoznamo opis Hunov pri Jordanesu⁵⁶ – je izvedel,

⁴⁹ Annalista Saxo. V: MGH SS VI, str. 512–777, tukaj str. 587 za leto 890. Približno sočasno s saškim letopiscem prevzame Auctarium Garstense (= MGH SS IX, str. 565) za leto 889 kot osrednji element iz Regina: *Ungari ex Scythia egressi Pannoniam ingrediuntur, humano sanguine et crudis carnibus utentes*. Kar zadeva datum in besedilo, je identičen *Annales Admuntenses* (= MGH SS IX, str. 573).

⁵⁰ Prim. o tem Klaus Nass, *Die Reichschronik des Annalista Saxo und die sächsische Geschichtsschreibung im 12. Jahrhundert* (= MGH Schriften 41), Hannover 1996, str. 52–61.

⁵¹ Annalista Saxo (kot op. 49), str. 591: *Eodem anno [= 906] Ungari fines Saxonie 8. Kal. Iulii depopulati sunt, multosque interfecerunt, mulierum quoque turbam innumerabilem nobilium, liberalium et ancillarum, nudam et per crines catervatim veluti loris per capita connexam et mamillis perforatam, cum puerulis secum captivam abduxerunt*.

⁵² *Annales Sancti Trudperti ad annum 889* (= MGH SS XVI, str. 287).

⁵³ Andreas Dandulus, *Chronicon VIII*, 6 in 9, ur. Gombos (kot op. 48) I, str. 58: *Eodem tempore [= ca. 885] gens Ungarorum a Scythia egressa in Pannoniam primitus venit et eiectis inde Avaribus usque hodie manent. Haec gens inculta nimis crudis carnibus vescebatur et sanguinem potabat humanum. ... Hoc tempore, videlicet anno 906, Hungarorum pagana et crudelissima gens in Italiam veniens, incendiis et rapinis cuncta devastans, maximam multitudinem hominum interficiens, nonnullos etiam captivos reservavit*.

⁵⁴ *Chronicon Belgicum magnum*, ur. Gombos (kot op. 48) I, str. 523 in sledeča: *Anno Leonis Graeci imperatoris septimo gens Hungarorum sub primo duce eo nomine Alino ex Scythia egressa ac a Pezenatis pulsa, Avaribus eiectis, Pannoniam inhabitare coepit, quo tempore tam immanis et beluina fuisse dicitur, ut crudis carnibus utens, humano quoque sanguine potaretur: quod ne cui incredibile videatur, Pezenati, et hi, qui Falones dicuntur, crudis et immundis carnibus, utpote equinis, cattinis usque hodie vescuntur. Valent autem in sagittarum ictibus, quibus etiam dorsa vertentes nocere solent*.

⁵⁵ Liudprand von Cremona, *Antapodosis*. V: Liudprandi episcopi Cremonensis opera. Recognovit Ernestus Dümmler (= MGH SS rer. Germ. 41). Hannover 1877, str. 1–123, tukaj II, 4, str. 29. V nadaljevanju parafrazirane odlomke najdemo v *Antapodosis II*, 2–4, str. 28–30 in II, 28–30, str. 39.

⁵⁶ Jordanes, *Getica* (kot op. 40) XXIV, 128, str. 91.

da že matere svojim novorojenčkom z nožem iznakazijo obraz in jih tako navadijo na bolečino in rane. Madžari celo v največji žalosti ne prelivajo solz za svojimi umrlimi, kakor to počnejo ljudje, ampak – kot pritiče njihovi brezbožnosti – prelivajo kri iz ran, ki si jih sami zadajo. Njihovo obnašanje je satansko, njihovi bojni kriki pa za ušesa kristjanov zvenijo odbijajoče. Okrutnosti se pridružuje še zahrbtnost, ki nasprotnika v boju potegne v pogubljenje. S puščicami zasujejo zahodne armade in jih z lažnim begom zvabijo v zasedo, kjer presenečene bojavnike pokoljejo. To pa jim ni dovolj; njihov bojvniški bes in zloba hlepita tudi po krvi civilnega prebivalstva. Nikogar, ki je starejši od desetih let, ne pustijo pri življenju.

Če na kratko povzamemo vtise srednjeveških piscev, vidimo, da so se jim Madžari kazali kot divji konjeniki, ki niso prizanesli nikomur in so delovali z nečloveško okrutnostjo. Grda zunanost in obupni glasovi so zaznamovali njihovo pojavo. Edino prizadevanje in največja spretnost teh krvoločnih, celo ljudožerskih zveri je bila vojna, v kateri so znali zmagati z zahrbtnostjo ali pa s puščicami iz daljave. Napihnenost, upornikost, sleparskost, prekanjenost in nesramnost so bile njihove glavne značajske lastnosti. V maloštevilnih navedbah, ki se ukvarjajo z njihovim načinom življenja, so z besedami antičnih etnografov opisani kot stepski nomadi. Brez vere in kot pravi sovražniki boga predstavljajo utelešenje pogana in barbara, ki napada kristjane. Ljudje so zelo cenili najemništvo strah vzbujajočih konjenikov-lokostrelcev, kadar so ti uveljavljali njihove interese; kadar pa so služili nasprotnikom, so jih enako intenzivno prezirali zaradi podkupljivosti. Politike zavezništva Madžarov, ki sprva nikakor niso nastopali plemensko enotno, temveč so v majhnih skupinah za določen čas vojaško služili tako rekoč najboljšemu ponudniku, mnogi opazovalci niso spredvideli. Enako velja za dejstvo, da so ob smrti vladarja dogovori, ki so jih sklenili na madžarski strani in do katerih je prišlo *ad personam*, izgubili veljavo. Latinska Evropa in Bizanc sta to ravnanje tolmačila kot tipično nezvestobo in prelom prisega – epiteton, ki naj bi se Madžarov držal še pozno v novi vek.⁵⁷

S pojavom Madžarov se je torej za sprva konjeniškonomadskega sovražnika ponovno odprla skrinja ustreznih stereotipov. V Madžarih se je od preloma 9. in 10. stoletja združevalo poprejšnje znanje iz časa Skitov, Hunov in Avarov. Ker je veliko sodobnikov Madžare prepoznalo za eno od tovrstnih ljudstev ali pa so jih spravili v tesno zvezo z njimi, vse do danes niso izgubili vseh epitetonov, ki so jim jih ljudje namenili v tem kontekstu. Oton iz Freisinga je, denimo, približno stoletje in pol po vključitvi Madžarov med zahodne države za ljudstvo svoje lastne svakinje našel besede, ki bi jih prav tako lahko izrekel tudi kdo, ki je bil ob kakšnem madžarskem napadu na začetku 10. stoletja neposredno prizadet: »*Ti Madžari imajo grd obraz z globoko ležečimi očmi, so majhne postave, po navadah in jeziku so barbari in upravičeno je treba grajati usodo ali se – bolje rečeno – čuditi božji strpnosti, ki je to lepo deželo na milost in nemilost izročila človeškim pošastim (kajti za ljudi jih komajda lahko označimo)*«. ⁵⁸

⁵⁷ O opisu značaja Madžarov v nadaljevanju prim. npr. *Annales Altahenses Maiores* (= MGH SS rer. Germ. 4), str. 63 za leto 1063 v zvezi z dogovorom z madžarskim kraljem: *Attamen dolus et fraus Ungarica iam pridem nostratibus rerum veritate sepius erat experta, et ideo verbis his nemo voluit fidem accomodare*. Drugi zgledi za salijsko-štaufovsko obdobje pri Günter Cerwinka, *Völkercharakteristiken in historiographischen Quellen der Salier- und Stauferzeit*. V: *Festschrift Friedrich Hausmann*, ur. Herwig Ebner, Graz 1977, str. 59–79, tukaj str. 69–71. Michael Beheim označi v 60. letih 15. stoletja pri opisu madžarskega prelata iz sv. Doroteje na Dunaju zahrbtnost za glavno značilnost madžarske narave. Michael Beheim's *Buch von den Wienern* herausgegeben von Theodor G. von Karajan. Wien 1843, str. 217: ... *auch ain unger ist mir pekant, ain arger und unrainer; auch dez waz ain gemainer. Er tet nach ungerischen art, dy in dann angeparen wart, wann ir solt mercken, wie es kumm, kain unger wurt selten so frumm, zwar er hat danach stüke etlicher valschen tüke!*

⁵⁸ *Otonis et Rahewini, Gesta Friderici I. imperatoris*, ur. G. Waitz/B. de Simson (= MGH SS rer. Germ. 46). Hannover-Leipzig ³1912, I, 32, str. 50: *Sunt autem predicti Ungari facie tetri, profundis oculis, statura humiles, moribus et lingua barbari et feroces, ut iure fortuna culpanda vel potius divina patientia sit admiranda, quae, ne dicam hominibus, sed talibus hominum monstris tam delectabilem exposuit terram*. O Otonovi podobi Madžarov prim. tudi Cerwinka, *Völkercharakteristiken* (kot op. 57), str. 69.

Dolgoživost prikazanih stereotipov in predsodkov impresivno dokazuje zgled iz naše neposredne bližine. Tako imenovana »Štajerska slika ljudstev« /oljna slika iz 18. stoletja z avstrijske Štajerske, op. prev./, ki je nastala na začetku 18. stoletja in ki in *Europa Befintliche Völcker* /ljudstva, ki se nahajajo v Evropi/ sistematizira na podlagi njihovih *Aigenschaften* /lastnosti/, se v eni od rubrik ukvarja tudi z *Unger* /z Madžarom/.⁵⁹ Več kot sedem stoletij po pokristjanjevanju in s tem povezani vključitvi Madžarov v strukturo zahodnih držav zvenijo opisane nečednosti nekdanjih konjeniških nomadov še vedno tako, kot bi jih piscu narekovali Regino, Liudprand ali Widukind: Madžar je *Untrey* /nezvest/, *Blutbegirig* /krvoločn/, *Aufriererisch* /uporniški/ in *Veräther* /izdajalec/ ter ima še manj pameti kot Poljak.⁶⁰ V *Laonicum Europae Speculum*, ki je nastal v prvi polovici 18. stoletja, Madžarom v sedanosti vendarle priznavajo določeno izboljšanje: bili naj bi „*vormals grausame Hunnische Rauber, nun aber bey verbesserten Sitten eine streitbare Nation*« /poprej okrutni hunski roparji, zdaj pa ob izboljšanih navadah bojevit narod/.⁶¹ S posebno vehemenco je mogoče preizkušene predsodke znova potegniti na dan, če je treba na soseda pritisniti v dnevnapolitičnih konfliktih. V tem kontekstu opozorimo na recepcijo Madžarov v gradiščanskem tisku v prvih letih po odločitvi, da Gradiščanska pripade Avstriji.⁶² K izražanju protimadžarskega mnenja v tem času je sodila tudi tako rekoč sinonimna uporaba pojmov madžarski in azijski, ki naj bi očitno kazala odločilno kulturno razliko med tistimi, ki so se razglašali za nemške Avstrijce, in Madžari. Globok razkorak, ki se je že leta 1922 manifestiral v propagandističnih očitkih, je enega od svojih najostrejših vrhuncev doživel v medievalistu še predobro znani stereotipizaciji konjeniških korenin madžarske kulture; tako je bilo 15. 1. 1922 v časopisu *Der freie Burgenländer* v zvezi z nacionalnimi zahtevami mogoče prebrati naslednje: »*Vsi pošteni ljudje v Avstriji si prizadevajo, da vam staro, prvotno domovino, nemško zemljo, ki je bila nemška že takrat, ko so madžarske konjeniške horde še dlje na vzhodu, v divjinah Azije jedle svojo hrano, ki jo je sestavljalo surovo meso, naredijo znova prijazno in domačo.*« Nekaj dni pozneje je isti časopis svaril pred »*vnovičnim vpadom azijskih hord*«. Prav tam objavljena oznaka madžarske arhitekture v Sopronu za *novohunski slog* za tistega, ki raziskuje nadaljnji obstoj srednjeveških stereotipov, naravnost popolno zaokroži repertoar.⁶³

Nazadnje citirajmo še odlomek iz romunskega učbenika iz 30. let, katerega avtor bi lahko bil očividec madžarskega zavzetja (ali bolje – nekdo, ki je slišal prva poročila o tem dogodku): »*Imajo čokato postavo, veliko glavo, majhne oči, potlačen nos, roke pa jim kot opicam visijo daleč k tlom. Vselej so na konju, nosijo majhno kratko sabljo in tulijo kot divje živali.*«⁶⁴

Prejšnji primeri virov – ki bi jih bilo zlahka mogoče še namnožiti – naj bi ponazorili, kako vplivni so že od nekdaj stereotipi. Azijski barbar, ki nastopa kot skitski, hunski, madžarski in pozneje mongolski ali turški barbar, je eden najbolj trdoživih primerov. Iz tega porajajoče se predstave o drugih kot sovražnikih zarisujejo meje v glavah.⁶⁵ Če poznamo korenine in meha-

⁵⁹ O Štajerski sliki ljudstev prim. nazadnje splošno Stanzel (ur.), *Völkerspiegel* (kot op. 6); o predstavitvi Madžarov na tej sliki, oprti na posodobljene tradicionalne klišeje ter v 15. in 16. stoletju iz njih izpeljane politične izkušnje, prim. zlasti str. 266–72, 275 in sledeča, 279.

⁶⁰ Prim. o tem tudi Weiler, *Typisierungen* (kot op. 11), str. 113 in sledeča.

⁶¹ Citirano po Stanzel, *Europäer* (kot op. 4), str. 53.

⁶² Peter Haslinger, *Die Ungarnrezeption in der burgenländischen Presse 1921–1934*. V: *Burgenländische Heimatblätter* 54 (1992), str. 154–69.

⁶³ Vsi navedeni citati izhajajo iz izdaj časopisa »*Der Freie Burgenländer*« (15. 1. 1922; 5. 2. 1922 in 12. 11. 1921) in so citirani po članku Petra Haslingerja, *Ungarnrezeption* (kot op. 62), str. 162.

⁶⁴ Citirano po Alexander Eckhardt, *Das Ungarnbild in Europa*. V: *Ural-Altaisches Jahrbuch* 22 (1942), str. 152–85, tukaj str. 156.

⁶⁵ O najnovejših primerih ponovnega odkritja predstav o Hunih kot sovražnikih prim. Mihály Dobrovits, *Die Hunnen und der »Limes«*. V: Gerfried Sperl/Michael Steiner (ur.), *Wiederkehr der Barbaren. Die Menschen bleiben der Menschheit schlimmster Feind*. Wien-Graz 2004, str. 39–50.

nizme delovanja teh toposov, nam je morda nekoliko lažje prek teh meja v svoje predstave pripustiti tudi druge, pozitivno konotirane predstave, ali pa vsaj lažje razumemo, zakaj je s četrto nagrado odlikovana nemška evrovizijska popevka iz leta 1979 bavarske »mongolske skupine« Dschingis Khan kulminirala v refren: »*Hej jezdec, hoj ljudje, hej jezdec, vedno dalje, pokonci, bratje, pijte, bratje, ravsajte se kar naprej.*«⁶⁶

Prevod iz nemščine Anja Naglič

Zusammenfassung

Der asiatische Barbar. Eine Spurensuche im Mittelalter

Johannes Gießauf

Ausgehend vom Bild über die Türken/Osmanen im Werk von Johann Gottfried Herder am Ausgang des 18. Jahrhunderts stellt sich die Frage nach den Wurzeln des Feindbildes Asien beziehungsweise des »asiatischen Barbaren«. Dabei zeigt es sich, dass viele der bis in die jüngste Gegenwart strapazierten Bilder und Stereotypen eine lange Tradition aufweisen. Konkret wird anhand der Behandlung der Hunnen und Ungarn in den Quellen des lateinischen Abendlandes illustriert, welche Topoi dabei zum Einsatz kamen. Die spätantiken und mittelalterlichen Autoren schöpften dafür zum Teil aus klassischen Vorbildern, die über reiternomadische Skythen berichteten, und erweiterten diese bereits negativ gefärbten Berichte um Schilderungen, in deren Mittelpunkt die Grausamkeit und Kulturlosigkeit der Fremden aus den Tiefen Asiens standen. Durch die kulturelle Ähnlichkeit der immer wieder in die Lebenswelt der sesshaften Abendländer eindringenden reiternomadischen Völkerschaften war es ein sehr probates Mittel, vorgegebene Beschreibungsmuster und zum Teil auch die Namen früherer Gruppen dieser Art zu übernehmen. Damit tradierten sich in erster Linie die Vorurteile und negativ besetzten Bilder über diese Fremden. Von den Skythen gingen die Stereotypen auf die Hunnen, die Awaren, die Ungarn, die Mongolen und schließlich auf die Türken über, wobei sich mit jeder Überlieferungsgeneration noch schrecklichere Bilder mit den jeweils aktuellen asiatischen Barbaren verknüpfen ließen.

⁶⁶ Prim. ob tem tudi Andreas Pflitsch, *Mythos Orient. Eine Entdeckungsreise*. Freiburg-Basel-Wien 2003, str. 144–161, zlasti str. 149.